

Μάρα Χαρμαντά

γυναικεία
γραφή

ΑΛΗΘΙΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΙΚΡΑΜΕΝΟΣ

Γυναικεία Γραφή

Μάρα Χαρμαντά

«Γυναικεία Γραφή»

© Η συγγραφέας και ο εκδότης

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2019

ISBN: 978-618-5342-27-2

Αριθμός έκδοσης: 128/2019

Εξώφυλλο: Μιχάλης Σιγάλας

Εκτύπωση / Βιβλιοδεσία: Ταχυεκτυπώσεις – Γραβάνης ΕΠΕ

E-mail: info@tachytypo.gr

Εκδόσεις «Πικραμένος»

Τερψιθέας 2, 26442 Πάτρα

Τηλ.: 2610 432.200, Fax: 2610 430.884

E-mail: yapi@yapi.gr

Internet: www.yapi.gr

Μάρα Χαρμαντά

Γυναικεία Γραφή

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
"ΠΙΚΡΑΜΕΝΟΣ"

Στον γιο μου
Όμηρο
που έδωσε νόημα
στη γυναικεία φύση μου

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	11
Αφετηρία – Γυναικεία επιρροή	13
Η προγιαγιά Ξανθή	14
Έλσα: Ιστορίες της αυλής	25
Αφροδίτη: Η παλιά γειτονιά	39
Γειτονιά	44
Γειτονιά – Κατασκοπία	50
Ναταλία: Φιλία	56
Ναταλία: Ανεκπλήρωτη αγάπη	89
Χριστίνα	101
Βασιλική	125
Σαλίνα	135
Εκείνη	146
Σμαράγδα	153
Ξένια	161
Τηλεόραση	170
Τηλεόραση: Φιλίες / Σώτια	174
Αναζήτηση είδησης	176
Τηλεόραση: Άγνοια	186
Συνέντευξη	189
Αμαρτία	192
Απώλεια	200
Τάξη	203
Τρέλα	205
Φιλοξενία	212
Χαλάρωση	217
Έκπληξη	222
Έκφραση	229
Φιλανθρωπία	232

Μαρία: Διαφορετικότητα	235
Σκέψη	240
Σχετικότητα	245
Πίστη	251
Ευτυχία	255
Villa Castello	266
Μουσική	269
Αδιακρισία	273
Θεία Δίκη	279
Τρομοκρατία	281
Πηγή της τρομοκρατίας	289
Πρωτοχρονιά	292
Εμπειρία	297
Ανάμνηση	301
Αισιοδοξία	308
Η ζωή	310
Σημείωμα συγγραφέα	313

Εισαγωγή

Ποτέ δεν μπορούσα να φανταστώ ότι υπάρχει κατηγορία «γυναικεία γραφή». Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου διαβάζω κείμενα, βιβλία, άρθρα. Όταν ήμουν μικρή ξεχώριζα τα «δύσκολα» από τα «εύκολα», ανάλογα με το πόσες άγνωστες λέξεις εντόπιζα. Μεγαλώνοντας, η διαδικασία κατηγοριοποίησης γίνονταν αυτόματα, ασυναίσθητα και σίγουρα με άλλα κριτήρια. Από την πρώτη κιόλας παράγραφο έβαζα μια νοερή δική μου ταμπέλα σε ό,τι διάβαζα και φερόμουν στο κείμενο ανάλογα. Και μπορεί στο κύμα της βιβλιοφαγικής μου μανίας να έχω αδικήσει ή υπερτιμήσει ένα κείμενο ή ένα βιβλίο — βλέπετε, είναι κι αυτή η αναθεματισμένη ψυχολογία που κινεί τα νήματα της διάθεσης, κι άλλοτε σε μετατρέπει σε ένα υπερευαίσθητο κοριτσάκι βυθισμένο σε εφηβική κρίση να κλαις με το παραμικρό στιχάκι κι άλλοτε σε μεταμορφώνει στην αυστηρότερη κριτή δίχως ίχνος συναισθήματος— αλλά πάντα μέσα μου ήξερα ποια ήταν ενδιαφέροντα και ποια όχι.

Κάπου εκεί λοιπόν, στα 25 περίπου χρόνια αναγνωστικής προϋπηρεσίας, ήρθε μια κουβέντα με τον εκδότη της ιταλικής εφημερίδας *Il Tempo* —στην οποία έγραφα— να μου ταραξεί τα νερά. Στην τρίτη επίσκεψή μου στα γραφεία της εφημερίδας, με θέα μία από τις ωραιότερες πλατείες της Ρώμης, ο κύριος Riccardo, με τα υπέροχα σγουρά μαλλιά, κατέβαζε τα γυαλιά του στο μέσο της μεγάλης μύτης του, με κοιτούσε με το αυστηρό επαγγελματικό του ύφος και μου έλεγε: «Ξέρεις πόσο πολύ μου αρέσει ο τρόπος που γράφεις, με εντυπωσιάζει η ικανότητά σου να μπορείς να γράψεις από χιουμοριστικό κείμενο μέχρι σοβαρή έρευνα και να είσαι το ίδιο καλή, αλλά να... Πώς να σου το πω; Κάποιες φορές, στα ελεύθερα θέματά σου, η πένα σου γίνεται λίγο... γυναικεία... Εμένα μου αρέσει η ευαισθησία που βγάζεις,

αλλά ο αναγνώστης δεν νοιάζεται αν είσαι ευαίσθητη ή μάνα...»
Θυμάμαι να προσπαθώ να ανασύρω στη μνήμη μου όλο το «ένοχο γυναικείο» κείμενο· δεν τόλμησα να πάρω την εφημερίδα στα χέρια μου. Και πράγματι ήταν ένα κείμενο για μία φιλανθρωπική βραδιά με σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων για κακοποιημένα παιδιά, που θα μπορούσε κάποιος να σκεφτεί ότι αφήνει μια θηλυκή... γεύση. Έκλεισα τον διακόπτη της σκέψης από τον κίνδυνο να παρασυρθώ σε μια διαδικασία υπεράσπισης του εαυτού μου. Εξάλλου, ήταν μόνο ένα μικρό άρθρο στα δεκάδες που έστελνα κάθε μήνα! Ποτέ στα δημοσιογραφικά μου κείμενα δεν ήθελα να φαίνεται στο παραμικρό σημείο η άποψή μου. Σε τέτοιο βαθμό, μάλιστα, που οι αναγνώστες —ανάλογα με τον δικό τους τρόπο σκέψης— με είχαν κατατάξει σε εντελώς διαφορετικές πολιτικο-οικονομικο-κοινωνικές ομάδες.

Το περιστατικό αυτό υπήρξε η αφορμή να γίνω πιο ελαστική και στη δική μου κατηγοριοποίηση των κειμένων άλλων συγγραφέων. Πλέον, όταν διάβαζα ένα κείμενο που δεν μπορούσε να ανήκει σε καμία από τις υπάρχουσες κατηγορίες, θα είχα πάντα στο πίσω μέρος του μυαλού μου την ερώτηση: «Μήπως είναι γυναικεία γραφή;»

Τι πραγματικά σημαίνει όμως, «γυναικεία γραφή»; Με έναν πρόχειρο δικό μου ορισμό είναι το κείμενο που κρύβει ευαισθησίες, υπεραναλύει, όταν θέλει «ξεχνά» κάποια γεγονότα χαρακτηρίζοντάς τα άχρηστες λεπτομέρειες, κι όταν θέλει υπογραμμίζει κάποια άλλα που μπορεί κατά γενική ομολογία να είναι ελάσσονος σημασίας... Είναι σαν τη γυναικεία φύση, χωρίς όμως να είναι προνόμιο των γυναικών.

Αφού, λοιπόν, αυτό που αποτυπώνουμε στο χαρτί στην ουσία είναι αυτό που είμαστε, βυθίστηκα στη σκέψη ότι δεν μπορώ να αποφύγω τη γυναικεία γραφή μου και ξεκίνησα να πληκτρολογώ. Πήρα την απόφαση να υπερασπιστώ τον τίτλο μου μέχρι την τελευταία σελίδα.

Αφετηρία – Γυναικεία επιρροή

Μεγάλωσα σε μια οικογένεια που απλόχερα μού έδωσε πολλή αγάπη. Τόση που κάποιες φορές με τρόμαζε η ιδέα πως, αν δεν γινόμουν η ίδια μητέρα, δεν θα μπορούσα να την «ακουμπήσω» κάπου αλλού. Είχα πάντα πολύ περίσσευμα. Γι' αυτό και τη μοίραζα σε διάφορα άτομα για πολλά χρόνια, χωρίς να προβληματίζομαι αν κάποιος την άξιζε ή όχι. Ακόμα κι όταν με πρόδιδε μία επιλογή, μόλις ξεπερνούσα το πρώτο σοκ, σκεφτόμουν: «Τι σε νοιάζει; Πήρε κάτι που σου περίσσευε!»

Αν και το παρελθόν μου προδιέγραφε άλλη πορεία, καθώς ήμουν το γνήσιο αγοροκόριτσο που έπαιζε στις αλάνες ποδοσφαιρο, μπάσκετ και πόλεμο με τα αγόρια της γειτονιάς, οι γυναικείες φιγούρες που με περιστοίχιζαν ήταν πολύ επιβλητικές, ώστε να με «καταδικάσουν» να γίνω μία κοκέτα μεγαλώνοντας. Οι μόνες ανδρικές φιγούρες που υπήρχαν στην καθημερινότητά μου ήταν ο μπαμπάς μου κι ο παππούς μου. Η λίστα των γυναικών... μακρά και σπουδαία! Κι έμαθα να παίρνω ό,τι θετικό είχαν να προσφέρουν στη γυναικεία φύση μου όλες: συγγενείς, φίλες, γειτόνισσες, γνωστές.

Η προγιαγιά Ξανθή

Το παρουσιαστικό της σε ξεγελούσε. Παρά το ότι δεν ήταν ψηλή και είχε πολύ ήρεμη όψη, εντούτοις ήταν μια πολύ δυναμική γυναίκα, έξυπνη, κοινωνική, πεισματάρη, όταν το έκρινε απαραίτητο, και κάποιες φορές ισχυρογνώμων. Είχε έναν δικό της τρόπο να κερδίζει τις εντυπώσεις και να επιβάλλεται στον χώρο, χωρίς να κάνει θόρυβο. Το ύψος της γύρω στο 1,60— φυσιολογικό ανάστημα για τα άτομα της γενιάς της— με κοντά, κοκκινοκάστανα μαλλιά και μεγάλα μαύρα μάτια. Παρά τις πολλές γέννες που είχε κάνει, παρέμενε πολύ λεπτή ως τα βαθιά γεράματα.

Στεκόταν πάντα ευθυτενής κι όταν σου μιλούσε, σε κοιτούσε στα μάτια τόσο έντονα, που πολλές φορές φοβόσουν ότι θα διάβαζε κάθε κρυφή σου σκέψη και θα μάθαινε κάθε καλά κρυμμένο μυστικό. Και νομίζω με έναν μαγικό τρόπο ότι τα καταλάβαινε όλα, ή προσποιούταν ότι τα καταλάβαινε, για να έχει την αίσθηση του ελέγχου σε κάθε δύσκολη κατάσταση. Αυτό που σίγουρα έμαθε να διαβάζει με τα χρόνια ήταν η ψυχή... Η αγνή ψυχή των ανθρώπων... Σαν τη δική της...

Από τις δουλειές του σπιτιού οι δύο αγαπημένες της, που μάλιστα κατάφερνε να κάνει με άνεση και με την ίδια όρεξη μέχρι τα ενενήντα της χρόνια, ήταν το μαγείρεμα και το σιδέρωμα. Τα χέρια της ήταν ζαρωμένα και είχαν σημάδια από καψίματα και ουλές από χτυπήματα, αλλά δεν σταματούσαν ποτέ να κινούνται. Και παρά το ότι ήξερε να φτιάχνει τα πιο δύσκολα φαγητά, πίτες, ψωμιά και πεντανόστιμα γλυκά, αν τη ρωτούσες σε ποιο φαγητό δεν μπορούσε η ίδια να αντισταθεί, θα απαντούσε: «Ντομάτα, φέτα και ψωμί με λάδι και ρίγανη, το πιο νόστιμο και πλήρες γεύμα.»

Αυτό που θυμάμαι έντονα από εκείνη είναι ότι μοσχοβολούσε. Ένα μπουκαλάκι με το άρωμά της υπήρχε πάντα μέσα στην

τσάντα της και της άρεσε να το ανανεώνει συχνά. Δεν αρκούσε να είναι καθαρή, έπρεπε και να μυρίζει ωραία. Έτσι κι εμείς δεν της χαλούσαμε χατίρι. Της δωρίζαμε αρώματα και σαπούνια με την πρώτη ευκαιρία. Σαπούνια, όμως, όχι αφρόλουτρα. Δεν της άρεσε να πλένεται με κάτι που ένιωθε να είναι ρευστό, σαν να ξεβγάζεται μόνο του πολύ πριν πέσει πάνω του νερό. Το σαπούνι το είχε συνηθίσει, ήταν πιο στέρεο κι άφηνε την επιδερμίδα απαλή και μυρωδάτη.

Η γιαγιά της μαμάς μου μεγάλωσε τα δύσκολα χρόνια που ακολούθησαν τη Μικρασιατική Καταστροφή. Θυμόταν με συγκίνηση τις ελληνικές οικογένειες που είχαν έρθει από την Ανατολή, που ξεριζώθηκαν από τον τόπο όπου μεγάλωσαν, αναγκάστηκαν να αφήσουν τη ζωή όπως την ήξεραν ως τότε κι όπως την είχαν οργανώσει και ήρθαν σε άγνωστα μέρη, για να συγκατοικήσουν με ανθρώπους που τους είδαν με συμπάθεια, αλλά και με καχυποψία. Οι περισσότεροι άφησαν περιουσίες, που είχαν αποκτηθεί με πολλή δουλειά, κόπο, μεράκι, οικογενειακές επιχειρήσεις, επαύλεις, μεγάλες εκτάσεις γης. Κάποιοι είχαν μεγαλώσει με οικιακές βοηθούς μέσα σε περιβάλλον ευμάρειας και δεν είχε χρειαστεί να εργαστούν ως τότε, ούτε ήξεραν τι θα μπορούσαν να κάνουν για να εξασφαλίσουν ένα εισόδημα. Κι έτσι ξαφνικά έπρεπε να ξεκινήσουν από το μηδέν, να βρουν το κουράγιο, χωρίς πολλές φορές κάποιο υποτυπώδες οικονομικό ή έστω ηθικό έρεισμα, να χτίσουν τα θεμέλια για μια καλύτερη μελλοντική ζωή για εκείνους και τις οικογένειές τους. Τον πρώτο καιρό δεν ήταν λίγοι εκείνοι που κοιμόνταν μέχρι και στα πεζοδρόμια.

Οι ιστορίες που έλεγε η Ξανθή για τις γυναίκες αυτές, που τις θαύμαζε πολύ, ήταν ενδιαφέρουσες. Ακούγαμε συχνά, λοιπόν, για τις «παστρικιές», τις καθαρές δηλαδή γυναίκες με την αξεπέραστη μαγειρική ικανότητα, την ευγένειά τους, τη δεινότητά τους στις δουλειές του σπιτιού και κυρίως το πλύσιμο των ρούχων. Τα σεντόνια έβγαιναν από τη σκάφη τους μόνο με εκείνο το αστραφτερό κατάλευκο χρώμα κι αυτό ίσως και να είχε προκαλέσει τη ζήλια κάποιων, σε μια εποχή που σε κάθε γειτονιά διεξαγόταν ένας σιωπηλός διαγωνισμός για την καλύτερη νοικοκυρά. Ήταν κοινή η παραδοχή ότι έφεραν έναν άλλον αέρα στην καθημερινότητα των γυναικών στην Ελλάδα. Τις έμαθαν πολλά μυστικά για τη χρήση των μπαχαρικών στις σάλτσες, για το μαγείρεμα

του κρέατος στην κατσαρόλα με διάφορους συνδυασμούς, για την παρασκευή σιροπιαστών γλυκών. Στις γειτονιές ταξίδευε πλέον ένα άρωμα Ανατολής. Μία μίξη φαγητών —που ετοιμάζονταν στις μικρές, χαριτωμένες κουζίνες με τα μικρά παραθυράκια— και ρούχων που στέγνωναν στα σχοινιά της αυλής. Τα ρουθούνια γέμιζαν, χόρταιναν κι απολάμβαναν τα αναπάντεχα δώρα που τους έφερνε ο αέρας.

Στα 24 χρόνια που είχα την τύχη να ζήσω την προγιαγιά μου, ρουφούσα με την πρώτη ευκαιρία όποια ιστορία διηγόταν. Και πάντα της έλεγα: «Γιαγιά, πες μου μια ιστορία από εκείνη την εποχή». Οι καλύτερες ιστορίες, βέβαια, πάντα ήταν όσες της έβγαιναν αυθόρμητα.

Ήταν μικροπαντρεμένη. Με καμάρι μάς έλεγε ότι, όταν περνούσε στις γειτονιές της Χαλκίδας, όλοι οι άνδρες την κοιτούσαν κι έλεγαν: «Περνάει το αστέρι!» Και δεν μπόρεσε να αντισταθεί ο παππούς ο Γιώργος —αριστοκρατικής καταγωγής, πολύ μορφωμένος και δώδεκα χρόνια μεγαλύτερος—, την ερωτεύθηκε και τη ζήτησε σε γάμο νωρίς για να την προλάβει.

Το «αστέρι» έβαζε χυμό από κεράσι στα χείλη για να τα βάφει και φρόντιζε πάντα να είναι περιποιημένο.

«Αν είσαι χτενισμένη και τα παπούτσια σου είναι καθαρά, δεν χρειάζεσαι κάτι άλλο. Θα είσαι πάντα όμορφη», με συμβούλευε και δεν ήταν η μόνη συμβουλή που μου έδινε.

«Να πάρεις άνδρα που θα σε αγαπά πιο πολύ από ό,τι θα τον αγαπάς εσύ. Μόνο έτσι θα ευτυχήσεις.»

Αυτό, προς το τέλος της ζωής της το επαναλάμβανε συχνά. Είχε μία φοβία ότι θα έμενα γεροντοκόρη.

«Άσε πια τις σπουδές και κοίτα να παντρευτείς. Μεγαλώνεις και θα είναι πιο δύσκολο μετά.»

Εγώ γελούσα με την αγωνία της, αλλά στεναχωριόμουν κιόλας. Στο μυαλό της προγιαγιάς μου ήμουν ήδη καταδικασμένη. Στην εποχή της οι γυναίκες μέχρι τα 18 είχαν ήδη το πρώτο τους παιδί, κι εγώ στα 24 δεν είχα καν εμφανίσει κάποιον υποψήφιο γαμπρό...

Με τον παππού τον Γιώργο η Ξανθή απέκτησε τέσσερα παιδιά, την Ελένη, την Αργυρούλα —τη μαμά της μαμάς μου—, τη Μαργαρίτα και τον Παναγιώτη. Σε μια συζήτησή μας τη ρώτησα γιατί έδωσε αυτά τα ονόματα στα παιδιά της.